

Григорій М. Мельниченко¹, Світлана П. Білоус²

МЕХАНІЗМ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ

У статті досліджено розвиток механізму інноваційної діяльності регіональних економічних систем. Надано авторське визначення дефініції «інноваційний механізм». Визначено регулятивно-адаптивну сутність інноваційного механізму розвитку регіональних економічних систем. Досліджено найважливіші функції інноваційного механізму в економічній системі, які визначаються його специфікою. Проаналізовано основоположні умови яким повинен відповідати інноваційний механізм регіональних економічних систем. Визначено та доведено наявність трьох чинників, які виступають необхідними умовами ефективності механізм розвитку інноваційної діяльності в регіональних економічних системах. Обгрунтовано механізм розвитку інноваційної діяльності, що включає різноманітні можливості вибору і оцінки ефективності інноваційного розвитку регіональних економічних систем та представлено його схематично в «контурно-модульному» вигляді.

Ключові слова: інновації, інноваційна діяльність, механізм, регіон, економічна система.

Рис. 1. Літ. 10.

DOI 10.32752/1993-6788-2019-1-222-116-123

Григорий Н. Мельниченко, Светлана П. Белоус

МЕХАНИЗМ РАЗВИТИЯ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ РЕГИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ СИСТЕМЫ

В статье исследовано развитие механизма инновационной деятельности региональных экономических систем. Предоставлено авторское определение дефиниции «инновационный механизм». Определено регулятивно-адаптивную сущность инновационного механизма развития региональных экономических систем. Исследованы важнейшие функции инновационного механизма в экономической системе, которые определяются его спецификой. Проанализированы основополагающие условия которым должен соответствовать инновационный механизм региональных экономических систем. Определено и доказано наличие трех факторов, которые выступают необходимыми условиями эффективности механизма развития инновационной деятельности в региональных экономических системах. Обоснован механизм развития инновационной деятельности, включая различные возможности выбора и оценки эффективности инновационного развития региональных экономических систем и представлено его схематично в «контурно-модульном» виде.

Ключевые слова: инновации, инновационная деятельность, механизм, регион, экономическая система.

Grygoriy M. Melnichenko, Svitlana P. Bilous

MECHANISM OF DEVELOPMENT OF INNOVATIVE ACTIVITY OF REGIONAL ECONOMIC SYSTEM

The development of the mechanism of innovative activity of regional economic systems is investigated in the work. The author's definition of the definition of "innovation mechanism" is given. The regulatory-adaptive essence of the innovative mechanism of development of regional

¹ Institute of Physical Chemistry, L.V. Pisarzhevsky National Academy of Sciences of Ukraine, Kiev, Ukraine.

² Cherkasy National University named after B. Khmelnytsky, Cherkasy, Ukraine.

economic systems is determined. The most important functions of the innovation mechanism in the economic system, which are determined by its specifics, are studied. The basic conditions to which the innovative mechanism of regional economic systems must correspond are analyzed. The presence of three factors that act as necessary conditions for the effectiveness of the mechanism of innovation development in regional economic systems has been identified and proven. The mechanism of development of innovative activity is substantiated, which includes various possibilities of a choice and an estimation of efficiency of innovative development of regional economic systems and it is presented schematically in a "contour-modular" kind.

Keywords: innovations, innovative activity, mechanism, region, economic system.

Peer-reviewed, approved and placed: 08.11.2019.

Постановка проблеми. Відмітною ознакою економічних систем інноваційного типу розвитку є ряд диференційованих напрямів і цілісна система знань про ефективну стратегію функціонування і трансформації будь-якої економічної системи. На нашу думку на сьогодні основними факторами розвитку економічної системи є інноваційні, в числі яких - системна техніка нового типу, нові технології, нова організація праці і виробництва, нова мотиваційна система, підприємництво. Це саме ті інноваційні компоненти, які в комплексі спроможні перетворити економічну систему в регіоні, оновлюючи виробничий апарат, готуючи і спонукаючи персонал доефективно його використання.

Звернення до концептуальних засад інноваційного механізму в рамках даного дослідження пов'язано з тим, що наявність подібного механізму, його дієвість виступає найважливішою економічною умовою ефективної інноваційної дифузії, нарощування увідтворювальної системі регіону «інноваційного сектора», а відповідно, і реалізації пріоритетів інноваційно-орієнтованого розвитку території в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питань функціонування механізму інноваційного розвитку присвячено багато наукових праць провідних науковців світу та нашої держави. Серед них варто відзначити праці А. Амоші, В. Бондарчука [1], М. Гончаренка [2], А. Кузнецової, О. Комеліної [4], О. Лапко [5] та інших. Проте питання функціонування механізму інноваційної діяльності регіональних економічних систем розкрито не в повній мірі. Це і визначило вибір теми наукового дослідження.

Метою дослідження є розвиток механізму інноваційної діяльності регіональних економічних систем.

Основні результати дослідження. Вивчення проблеми «інноваційного механізму», яка постає в певній двоякості (особливої економічної категорії і сукупності специфічних методів господарювання та управління), в свою чергу – передбачає дослідження необхідного взаємозв'язку, який виникає між різними економічними явищами (в загально-поширеному трактуванні «механізм» – це система або пристрій, який визначає порядок якого-небудь виду діяльності [2] «з приводу» генерування інновацій, інноваційної дифузії, отримання інноваційного доходу, стимулювання інноваційної діяльності та інше. Такий підхід дозволяє нам дати наступне визначення. Інноваційний механізм – це організаційно-економічна форма здійснення інноваційної діяльності, пошуку інноваційних рішень, а також важіль стимулювання і регулювання цієї діяльності.

У контексті досліджуваної проблематики доцільно вести мову не стільки про інноваційний механізм взагалі, скільки про «інноваційний механізм», як особливий територіально-локалізований спосіб відтворення економічних інновацій, форми інтеграції макроекономічних інноваційних циклів і інноваційної динаміки на мікрорівні у визначенні, яке характеризується специфічними умовами громадського виробництва, регіонального (мезоекономічного) середовища.

Як показали дослідження, в сучасних умовах роль регіональної складової інноваційного механізму в трансформаційній економічній системі зростає [2, 4]. Саме в регіональному розрізі механізму господарювання і управління здатні визрівати, на нашу думку, досить ефективні цінні та гнучкі форми трансформації для підтримки інноваційної активності на принципах ринкових відносин.

Даний механізм, в свою чергу, повинен бути органічно «вмонтований» в сучасну ринкову парадигму розвитку регіональних економічних перетворень, чий контури проглядаються в економічній практиці суб'єктів держави, вимальовуються в цілому ряді теоретичних та аналітичних досліджень [2, 4].

Інноваційний механізм діє в структурі ринкового господарства і може, в зв'язку з цим, розглядатися як особлива ринково-регульована система взаємозв'язку форм і методів господарювання та управління, заснована на діалектичній єдності генерування імпульсів НТП (тобто інновацій) і реалізації економічних інтересів суб'єктів підприємницької діяльності на основі свідомої зміни як економічної системи в цілому (трансформації її основних пропорцій, досягнення нової «якості» продуктивних сил з відповідним становленням адекватних їм виробничих відносин), так і корекції самого інноваційного механізму, його підсистем, елементів, методів, інструментів тощо.

З огляду на не тільки ринковий характер, а й регулятивно-адаптивну сутність інноваційного механізму, в його структурі та функціях пріоритетного значення набуває саме регулятивний компонент, при тому, хотілось би підкреслити, що ситуація, яка складається зумовлює застосування змішаних інструментів і методів. У підсумку, з одного боку, спостерігається ринкове саморегулювання інноваційних процесів на основі діючих на мікрорівнів ринково-адаптивних регуляторів, включаючи інноваційну конкуренцію з адекватним та інноваційним маркетингом та інноваційним менеджментом підприємницьких структур. У зв'язку з цим хотілося б також зауважити, що, розглядаючи економічну систему як територіально-локалізоване угруповання мікроекономічних суб'єктів з загальними цілями і інтересами, можна в даному контексті вести мову і про інноваційний менеджмент, і про інноваційний маркетинг як специфічні (діючі на мезорівні) ринково-адаптивні регулятори.

З іншого - в рамках інноваційного механізму неодмінно повинен бути присутнім ринково-регулятивний блок (фактично інноваційно орієнтуюча регіональна політика, яка об'єднує інструменти макро- і мікро- політики), причому, при збереженні елементів прямого адміністрування, переважаючими повинні ставати непрямі заходи регулювання.

Специфіка інноваційного механізму в економічній системі передбачає і його найважливіші функції[5]:

1) перерозподіл фінансово-інвестиційних ресурсів на користь інноваційної сфери регіональної економіки (пріоритетних в плані інноваційного розвитку галузей і регіонів);

2) формування в економічній системі ринку інновацій і інноваційних послуг з системою відповідної інфраструктури;

3) формування інноваційно-орієнтованого конкуруючого середовища, сприяння реалізації інноваційного потенціалу підприємництва;

4) забезпечення дієвої державної підтримки і ефективного регулювання інноваційних компонентів у відтворувальній системі.

Інноваційний механізм економічної системи повинен відповідати переліку основоположних умов:

- бути дієвим, адекватним техніко-технологічним і організаційно-економічним реаліям, забезпечуючи ефективну відповідність системи економічних виробничих відносин рівню розвитку продуктивних сил;

- поєднувати універсальність (тобто бути побудованим на загальних принципах, характерних для всіх складових і рівнів економіки) і регіональну адаптованість (враховуючи регіональну специфіку, формуючись значною мірою безпосередньо в самому регіоні і з урахуванням його стратегічних пріоритетів та інтересів);

- забезпечувати ефективну координацію всіх своїх складових як по «вертикалі» (державні компоненти, регіональні компоненти, тощо), так і по «горизонталі» (ринкові інструменти, система державного регулювання тощо).

Інноваційний механізм повинен формувати функціональне забезпечення підприємницьких структур в його прив'язці до стадій їх життєвого циклу. Під функціональним забезпеченням ми розуміємо інноваційне, інвестиційне та фінансове забезпечення. Інноваційне забезпечення повинне сприяти та забезпечувати зародження нововведень і ефективний їх пошук.

Повинен бути розроблений механізм, який дає змогу прискорити процес генерування та імплементації нововведень. Наступним кроком є створення умов для інвестування коштів з метою їх комерціалізації та впровадження у виробництво чи господарську діяльність. Зауважимо, що рішення задач щодо створення інноваційних рішень і інвестування неможливо здійснити без відповідних джерел фінансування. Відповідно механізми функціонального забезпечення будуть відрізнятися в залежності від того на якій стадії розвитку перебуває підприємство, установи чи організація. Необхідно поєднати елементи функціонального забезпечення зі стадіями розвитку підприємницьких структур.

Механізм розвитку інноваційної діяльності формується і закріплюється на основі показників її розвитку. Позитивною властивістю механізму є об'єктивний, детермінований характер його діяльності. Пояснюється це тим, що інноваційна діяльність здійснюється під дією директив і умов зовнішнього середовища на основі реалізованих стратегій, концепцій, національних проектів і програм, кожна з яких має локальний діапазон ефективної дії. Крім того, дія механізму завжди містить випадковий компонент, що приводить до відхилень від «ідеального» характеру функціонування. У зв'язку з цим велике значення має цілеспрямоване узгодження механізму розвитку інноваційної

діяльності з трансформаційними процесами в цілях контролю над діапазонами ефективності[1].

Для того, щоб механізм розвитку інноваційної діяльності був ефективним, необхідна наявність трьох чинників;

- дії щодо управління повинні ґрунтуватися на досягненні визначених цілей програми розвитку інноваційної діяльності, забезпечувати якість функціонування економічної системи;

- економіка економічної системи як об'єкт інноваційного розвитку повинна давати відповідний відгук на управлінський вплив;

- управлінський вплив має мати величину достатню для досягнення ефекту [5].

Тому доцільно представляти механізм реалізації стратегії розвитку в «контурно-модульному» вигляді (рис. 1.). Відмінною рисою даного механізму є те, що він тісно пов'язаний із зовнішнім середовищем, це обумовлено тим, що інноваційний розвиток тісно пов'язується з реалізованими стратегіями, концепціями, національними проектами, програмами та економічними системами, в яких вони безпосередньо реалізується.

Виходячи з рисунку 1, механізм розвитку інноваційної діяльності економічної системи як економічна категорія відображає:

- взаємозв'язок всіх інструментів і процесів у внутрішньому середовищі і їх участь в процесах трансформації економічної системи;

- взаємозв'язок інтересів економічних систем з інтересами зовнішнього середовища;

- взаємозв'язок директив, умов, інструментів і процесів, здатних вплинути на роботу механізму;

- взаємозв'язок індикаторів і методів коригування програми розвитку інноваційної діяльності в разі неефективної взаємодії.

Як було зазначено вище, в інноваційному механізмі паралельно присутні і взаємодіють один з одним елементи і риси макро-, регіональної (мезо-) і мікроекономіки.

На макрорівні – держави – вирішуються такі завдання: формування інноваційної стратегії та інноваційної політики, створення сприятливого інноваційного клімату, реалізація державних інноваційних програм.

На регіональному рівні – областей, регіонів – існують подібні завдання, але вони мають свої особливості у відповідності до специфіки певних регіонів. На мезо- економічних рівнях, зокрема, відбувається «взаємо-нашарування»:

- 1) регіональної політики державного «центру» (в інноваційному аспекті);

- 2) інноваційної політики самого регіону (спрямованої на інноваційно-орієнтовану реструктуризацію економіки, формування інноваційного середовища, локалізацію на території інноваційних циклів тощо);

- 3) інноваційно-орієнтованої конкурентної стратегії господарчих суб'єктів (підприємств, фірмтощо).

І макроекономічне, і мікроекономічне, і власне регіональне визначає, в зв'язку з цим, траєкторію інноваційного процесу в територіально-локалізованій економічній системі мезо- рівня (коли, з одного боку, спостерігається ринкове саморегулювання структурних пропорцій, а з іншого – воно

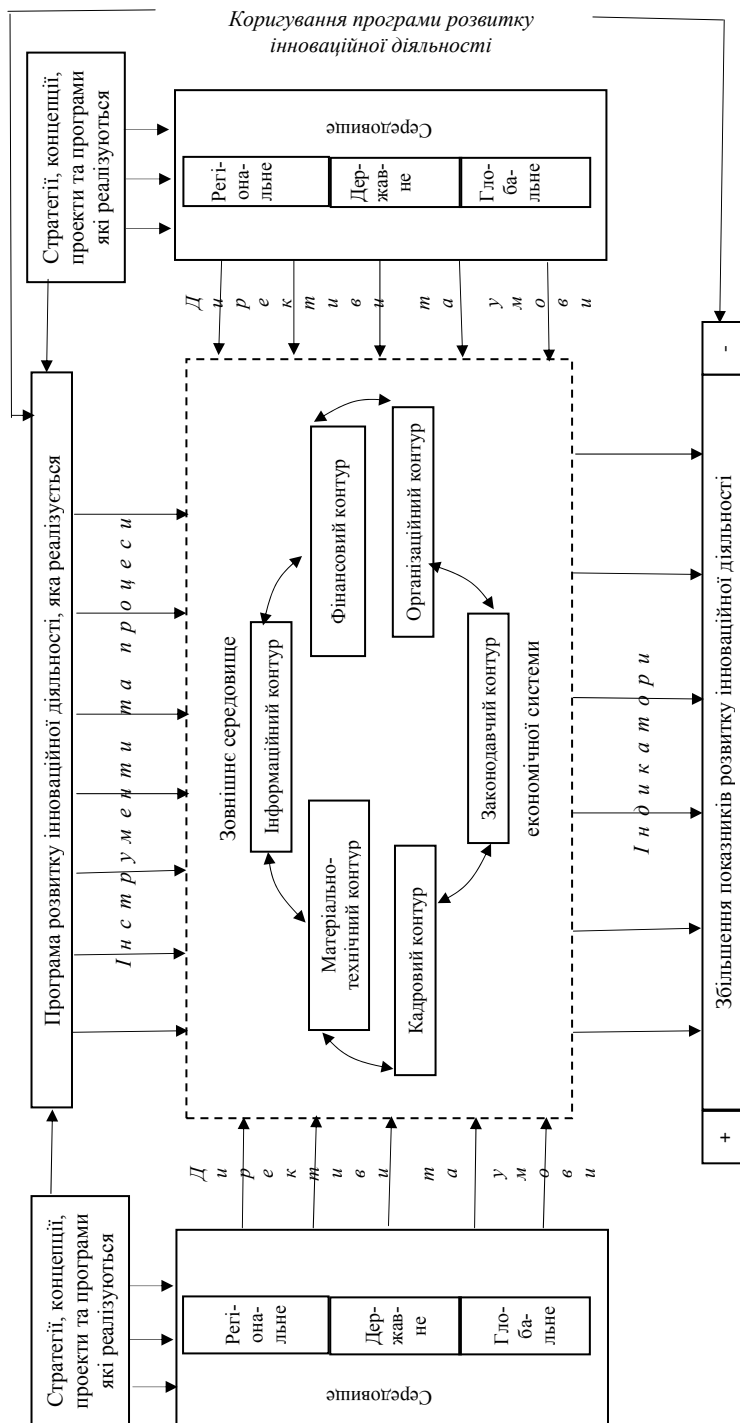

Рис. 1. Механізм розвитку інноваційної діяльності регіональних економічних систем, авторська розробка

доповнюється заходами державного регулювання), виступає фактором трансформації базових пропорцій.

Трансформація економічної системи неминує супроводжуватися техніко-технологічними інноваціями і відповідними організаційно-економічними змінами, фактором складової і наслідком яких і виступає інноваційний механізм, що включає [2, 4, 5]:

- систему відносин власності (загальнонаціональні особливості з їх корекцією на регіональну специфіку);
- систему економічних інтересів «з приводу» інноваційного процесу в економічній системі регіону;
- систему ринкових інструментів (вільне ціноутворення, конкуренція, розвиток фінансово-кредитної сфери);
- систему державного регулювання (державного, регіонального і місцевого рівня).

І макро- і регіональний рівень повинні створювати умови для інтенсивного формування та реалізації інноваційної діяльності. Вказані інноваційні механізми здатні забезпечити реалізацію державної і регіональної інноваційної політики на мікрорівні, направити в руслі інноваційних пріоритетів підприємницьку ініціативу.

Висновки. У дослідженні, нами було обґрунтовано механізм розвитку інноваційної діяльності, що включає різноманітні можливості вибору і оцінки ефективності інноваційного розвитку регіональних економічних систем. Представлений інноваційний механізм і його практична реалізація сприятимуть посиленню інноваційної діяльності регіональної економічної системи.

1. Боднарчук В.Д. Державне регулювання інноваційного розвитку регіону. – Автореферат дис. кан. наук державного управління 25.00.02. Академія муніципального управління. Київ, 2011. 22.

2. Гончаренко М.Ф. Механізм регулювання інвестиційно-інноваційного розвитку регіона. Автореферат дис. кан. екон. наук 08.00.05 – Черніговський державний технологічний університет МОНМС України. Чернігов, 2011. 17 с.

3. Закон України «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002 № 40-IV – [Електронний ресурс]. Режим доступу: URL: <http://www.rada.gov.ua>.

4. Комеліна О.В. Науково-методологічні основи формування інноваційно-інвестиційного механізму соціально-економічного розвитку регіонів України. – Автореферат дис. доктора екон. наук 08.00.05 – Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка Міністерства освіти і науки України. Полтава, 2010. 43 с.

5. Лапко О.О. Державне регулювання інноваційної діяльності: економічний механізм і його вдосконалення. Автореферат дис. доктора екон. наук 08.02.03 - Інститут економічного прогнозування НАН України. Київ, 2000. 27 с.

6. Данчук В.Д., Лемешко Ю.С. Реалізація концепції трикутника знань в інтелектуальних інформаційних системах навчання. Управління проектами, системний аналіз і логістика, 2014. В.14 (1) // irbis-nbuv.gov.ua > cgiiirbis_64.

7. Качний О.С. Державне управління соціально-економічним розвитком регіонів України: стан і перспективи змін у контексті глобальних викликів та європейських стандартів, 2018. [Електронне видання] / Режим доступу: Державне управління: удосконалення та розвиток // www.dy.nayka.com.ua

8. Сторонянська І.З. Децентралізація в Україні та її вплив на соціально-економічний розвиток територій: методичні підходи та результати оцінювання: наукова доповідь. Львів: ІРД НАНУ, 2018. 144 с.

9. Варцаба В.І., Кампо Г.М. «Проблеми фінансового забезпечення розвитку малого бізнесу»./ Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка». Випуск 3(44).

10. Управління інноваціями в сучасній організації / за ред. В. А. Євтушевського. К. : Вид-во "Нічлава", 2006. 359 с.

1. Bodnarchuk V.D. Derzhavne rehuliuвання innovatsiinoho rozvytku rehionu. – Avtoreferat dys. kan.. nauk derzhavnoho upravlinnia 25.00.02. Akademiia munitsypalnoho upravlinnia. Kyiv, 2011. 22.

2. Honcharenko M.F. Mekhanyzm rehulirovaniya ynvestytsyonno-ynnovatsyonnoho rozvytyia rehiona. Avtoreferat dys. kan. ekon. nauk 08.00.05 – Chernyovskiy hosudarstvennyi tekhnolohycheskyi unyversytet MONMS Ukrainy. Chernyov, 2011. 17 s.

3. Zakon Ukrainy «Pro innovatsiinu diialnist» vid 04.07.2002 № 40-IV – [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: URL: <http://www.rada.gov.ua>.

4. Komelina O.V. Naukovo-metodolohichni osnovy formuvannia innovatsiino-investytsiinoho mekhanizmu sotsialno-ekonomichnoho rozvytku rehioniv Ukrainy. – Avtoreferat dys. doktora ekon. nauk 08.00.05 – Poltavskiy natsionalnyi tekhnichnyi unyversytet imeni Yurii Kondratiuka Ministerstva osvity i nauky Ukrainy. Poltavaiu, 2010. 43 s.

5. Lapko O.O. Derzhavne rehuliuвання innovatsiinoi diialnosti: ekonomichni mekhanizm i yoho vdoskonalennia. Avtoreferat dys. doktora ekon. nauk 08.02.03 - Instytut ekonomichnoho prohnozuvannia NAN Ukrainy. Kyiv, 2000. 27 s.

6. Danchuk V.D., Lemeszko Yu.S. Realizatsiia kontseptsii trykutnyka znan v intelektualnykh informatsiinykh systemakh navchannia. Upravlinnia proektamy, systemnyi analiz i lohistyka, 2014. V.14 (1) // irbis-nbuv.gov.ua > [cgiirbis_64](http://irbis-nbuv.gov.ua).

7. Kachnyi O.S. Derzhavne upravlinnia sotsialno-ekonomichnym rozvytkom rehioniv Ukrainy: stan i perspektyvy zmin u konteksti hlobalnykh vyklykiv ta yevropeyskykh standartiv, 2018. [Elektronne vydannia] / Rezhym dostupa: Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok // www.dy.nayka.com.ua

8. Storonianska I.Z. Detsentralizatsiia v Ukraini ta yii vplyv na sotsialno-ekonomichni rozvytok terytorii: metodychni pidkhody ta rezultaty otsiniuvannia: naukova dopovid. Lviv: IRD NANU, 2018. 144 s

9. Vartsaba V.I., Kampo H.M. Problemy finansovoho zabezpechennia rozvytku maloho biznesu./ Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho unyversytetu. Seriiia «Ekonomika». Vypusk 3(44).

10. Upravlinnia innovatsiiami v suchasniy orhanizatsii / za red. V. A. Yevtushevskoho. K.: Vyd-vo "Nichlava", 2006. 359 s.